Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim 2019, s. 330-340

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.32636>

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa KUNDAKCI

Karabük Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, mustafakundakci@karabuk.edu.tr

KIRGIZ KÜLTÜRÜNDE SOVYET EĞİTİMİ KAYNAKLI BİR ÖTEKİLEŞME SORUNU: AŞIM CAKIPBEKOV'UN 'SAGIN' ADLI HİKÂYESİ ÖRNEĞİ

Özet

Türkistan coğrafyasında Sovyet Rusya eliyle gerçekleştirilen asimilasyon çabalarının bir aracı olarak eğitimin kullanıldığı bilinen bir gerçektir. Kimliklerinden ve toplumlarından kopararak başka bir insana dönüştürülen bireyler eliyle yeni bir toplum inşa etmek isteyen Rusların bu çabalarını çoğu zaman o toplumun yazarları eserleriyle ifşa eder. Aşım Cakıpbekov da Sagın hikâyesi ile bu ötekileştirme sürecine maruz bırakılan Kırgız halkına değerlerine sahip çıkması gerektiğini hatırlatmaya çalışır. Yazar, okuru karşısında gerçekçi ve tarafsız bir tutum takınmak adına hikâyede günlük metinlerinin tekniğini kullanır. Böylece ötekileşme sürecini deneyimleyen kahramanla okurun arasına üçüncü bir kişinin girmesi ve anlatılanların bu üçüncü şahsın sübjektif yorumu olduğu izleniminin oluşması engellenir.

Çalışmada, ele alınan hikâye üzerinden Kırgız Türklerinin Sovyet Rusya'nın ideolojik eğitimi ile ait oldukları toplumların değerlerinden koparılışını ve ötekileştirilmesini anlatmak amaçlanmaktadır. Edebî eserlerin ve özellikle hikâyelerin sadece okura keyifli vakit geçirmek amacıyla yazılmadığı, üretildikleri dönemin hayatından gerçek izler taşıdığı gerçeğinden hareket edilerek bu örnek hikâye üzerinden bir sosyal problemin değerlendirmesi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız edebiyatı, Aşım Cakıpbekov, hikaye, ötekileşme, Sovyet eğitimi

**A PROBLEM OF MARGINALIZATION CAUSED BY SOVIET
EDUCATION IN KYRGYZ CULTURE: ASIM CAKIPBEKOV'S STORY
'SAGIN'**

Abstract

It is a known fact that education is used in Turkestan geography as a means of assimilation efforts carried out by Soviet Russia. Aşım Cakıpbekov tries to remind the Kyrgyz people who have been subjected to this marginalization process with the story of Sagin, that they should protect their own values.

The author uses the technique of daily texts in the story in order to take a realistic and impartial attitude towards his readers. Thus, a third person narrator enters between the hero and the reader who experiences the marginalization process, by this way the impression that the narrative is subjective interpretation of this third person is prevented.

This study, it is aimed to reveal the detachment and marginalization of Kyrgyz Turks from the values of the societies to which they belong with the ideological education of Soviet Russia. Asocial problem is evaluated through this sample story.

Keywords: Kyrgyz literature, Aşım Cakıpbekov, story, marginalization, Soviet education

GİRİŞ

Türkistan'da Çarlık Rusya'sı ile başlayan ve Sovyet Rusya ile süren işgal hareketinin temel hedefi zorla girilen bu coğrafyada kalıcı hâle gelmektir. Bunu sağlamak için bölgede inşa edilen kale şehirler ve göç siyaseti dışında kullanılan etkili bir diğer araç da eğitimidir. Çarlık Rusya'sı döneminde Türkistan coğrafyasında Ruslar eliyle sağlanan eğitimin temel amacı Ruslaştırmak ve Hristiyanlaştırmak iken (Somuncuoğlu, 2006: 66) Sovyet döneminde bu amaç kısmen değişerek Ruslaştırmak ve Sovyetleştirmek şeklini alır (Özgen, 2014: 27)

Esasen Sovyet öncesi ve Sovyet döneminde eğitimin odaklandığı temel amaç, Rusların işgal ettiği Türkistan bölgesindeki Türk halklarının dil, din, kültür gibi unsurlardan oluşan etnik özelliklerini yok ederek onları Rus halkı ile birleştirmektir. Bu amaca ulaşmak için araç olarak kullanılan eğitim de her an denetlenen ve tabii akışında gerçekleşmesine izin verilmeyen bir süreçtir. Özellikle N. İlminski eliyle Çarlık döneminden başlayarak biçimlenen bu eğitim sisteminin genel karakteristiği öncelikle mevcut hafıza ve şuuru silmek ve her ikisini de istenilen şekilde yeniden biçimlendirmektir (Karabulut, 2009: 66).

Arap alfabesinden Latin alfabesine, Latin alfabesinden Kiril alfabesine savrulmaların yaşandığı; her Türk lehçesine birbirinden farklı Kiril alfabelerinin dayatıldığı; eğitim dilinin Rusça olarak zorunlu kılındığı Sovyet döneminin ilk yıllarında göçer ve yarı göçer bir hayat süren, ekonomik bakımdan oldukça kötü bir durumda olan, dul ve yetim sayısının sürekli arttığı Kırgızistan'da özellikle yoksul ve yetim öğrencilere yönelik yatılı okullar ve yetimhaneler açılarak istenilen insan tipinin yetiştirilmesine çalışılır (Özgen, 2014: 30-31).

Sovyet sisteminin propaganda esaslı eğitimi sebebiyle Kırgız gençleri, kendilerini var eden millî değerlerden kopmakla kalmayıp onları yıkacak bir güce dönüşmektedir. Böylece ait oldukları topluma karşı 'öteki'leşen ve kültürel değerlerinden uzaklaşan Kırgız gençleri,

devletlerine sadece kanuni bir bağ ile bağlıdır (Şengül, 2007: 97). Sovyet eğitimi eliyle zorunlu ve bilinçli bir yabancılaştırma sürecine maruz kalan her anlamda savunmasız yoksul, yetim bireyler; sürecin sonunda kimliksiz, buhranlı kişilere dönüşen öteki'ler olurlar (Korkmaz, 2016: 22).

Sovyet eğitim sisteminde yetişen bireyler, Komünist partinin ve Sovyet ideolojisinin bir neferi ve yöneticisi sıfatıyla hayata atıldıktan sonra zaman içerisinde kendi halkının kültür unsurlarına tamamiyle yabancılaşarak, onlardan utanç ve nefret duygularıyla uzaklaşırlar. Bununla birlikte verilen eğitim ideoloji tarafından belirlenen seviyenin üstünde olamaz. Çocuk yaşta Sovyet propagandasına maruz kalan ve kendisine sunulan hazır bilgiyi sorgulamaksızın alan bu bireyler, asla bir şuur hali kazanamaz. Böylece Sovyet iktidarının her buyruğunu koşulsuz uygulayan insanlara dönüşürler (Karabulut, 2009: 70).

Toplumların kendileri için bir varoluş meselesi olan kimliklerinden her ne sebeple olursa olsun vazgeçmesi düşünülemez. Sovyet etkisiyle kendi kültür muhtevassından başka bir kültür muhtevassına savrulan toplumun bir kimlik bunalımına kapılması ve yozlaşmaya uğraması da kaçınılmazdır. Bu tehlike karşısında toplumun ihtiyacı olan fizik ve şuur bütünlüğü kaybolurken sonuçları oldukça ağır olabilecek bir toplumsal travma başlar. Toplumsal hayatın ve hafızanın zorlanarak değiştirilmeye çalışılmasına bu birikimden beslenen sanat adamları özellikle yazar ve şairlerden ciddi itirazlar gelir (Bacaklı, 2017: 1139). Bu itirazların şekli günün siyasî koşullarına göre değişse de sanatkâr kendi varlığını da tehdit eden bu sürece kayıtsız kalamaz.

Nesillerin kendi toplumlarına ve onun değerlerine yabancılaşarak ötekileşmesine tanıklık eden ya da bu sürece maruz kaldıktan sonra durumu kavrayan Kırgız aydınları dönemin şartları gereği bu duruma açıktan tepki veremez. Daha çok örtük biçimde ötekileşme duygusunu işaret eden hikâyeler veya şiirler kaleme alırlar. Ciddi bir sansür ve tehdit ortamında yazdıklarını halka ulaştırma gayreti içerisindeki yazarlar olaylar veya semboller sarmalına gizledikleri mesajlarını dolaylı olarak verirler. Türk dünyasının ve Kırgız edebiyatının en kuvvetli yazarlarından biri olan Cengiz Aytmatov da bu tekniği kullanarak Sovyet sistemine karşı halkı bilinçlendiren isimlerin başında gelmektedir. Aytmatov'un Rusça kaleme aldığı eserleri Kırgız Türkçesine çeviren ve onun fikir dünyasını yakından tanıyan Aşım Cakıpbekov da eserlerinde aynı tekniği yoğun olarak kullanan isimlerden biridir.

Aşım Cakıpbekov'un Hayatına Dâir

Cakıpbekov, Cengiz Aytmatov'un da memleketi olan Kırgızistan'ın Talas şehrine bağlı Şeker köyünde 1935 yılında çiftçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Babası Cakıpbek o dört yaşındayken vefat edince yetim kalan yazar, köy muhtarlığında yazıcılık yapan ağabeyi Aytalı'yı da II. Dünya Savaşında kaybeder. Dostoyevski başta olmak üzere Rus yazarları ve Cengiz Aytmatov'u okuyan Cakıpbekov, kendisi de üniversite yıllarından başlayarak hikâyeler yazar (Söylemez-Aşlar, 2009: 142-143).

Ortaokulu ve üniversiteyi burslu ve yatılı olarak tamamlayan Cakıpbekov, Kırgız Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesinden 1958 yılında mezun olur. Şiir yazmayı da deneyen Aşım Cakıpbekov kendisini nesirde daha başarılı bulur. Üniversiteden mezun olduktan sonra yaklaşık üç yıl Ala-Too dergisinin yazı işlerinde çalıştıktan sonra doğduğu köyde de üç yıl öğretmenlik yapar. Daha sonra yine yayın hayatında ve senaryo yazımında çalışan Cakıpbekov'un ilk hikâye kitabı 1961 yılında 'Caraluu Kögüçkün' adıyla basılır. 1969 yılında ise bu çalışmaya konu olan 'Sagin' hikâyesinin de içinde bulunduğu 'Biz Atasız Öskönbüz' kitabı yayınlanır.

1981 yılında ise 'Kırgız Cerinin Comoktoru' adlı hikâye kitabını yayınlayan Cakıpbekov Stefan Tseyev'den çevirdiği hikâyeleri de 1965 yılında 'Beytaanış Ayaldın Katı' adıyla kitaplaştırır. Üniversite yıllarında Ernis Turnusov'la Nazım Hikmet'in Ferhat ile Şirin dramasını Rusça baskısından Mahabat Bayanı adıyla Kırgız Türkçesine çeviren yazar, 1970 yılında da Lermontov'dan çevirdiği romanı Bizdin Zamanın Uulu adıyla yayımlar. 1976 yılından sonra bizzat cengiz Aytmatov'un ricasıyla Rusça kaleme aldığı eserleri Kırgızcaya çevirmeyi kendisi için bir görev sayan yazar bu tarihten sonra 1985 yılına kadar kendisine ait yeni bir eser kaleme almaz. 1985 yılında Kırgızistan Yazarlar Birliğinin talebi üzerine Manas Destanı'nı başarılı bir şekilde romanlaştırdığı Tenri Manas isimli eserini 1992 yılında tamamlar fakat bastıramaz. Hak ettiği ilgiyi göremeden 1994 yılında vefat eden Cakıpbekov dönemindeki ideolojik zorbalıklara karşı sesini yükseltebilen nadir isimlerdendir (Göz, 2004: 109-120).

Cakıpbekov'un çalışmada ele alınan 'Sagin' hikâyesinin yanı sıra özellikle Kırgız hikâyeciliği açısından oldukça başarılı bir örnek olan ve 'Sagin' ile yakın tarihlerde kaleme alınan 'Aygaşka' hikâyesinde de eğitim kaynaklı ötekileşme sorununu ortaya çıkaran sisteme karşı aldığı tavır oldukça nettir. Yazarın bu eserin bir dönem sansüre takılması sebebiyle günlüklerinde bizzat anlattığına göre eserlerinde inandıklarını özgür bir biçimde ifade edebilmeyi bir hak olarak gördüğü ve yazdıklarında bu temel ilkeye bağlı kaldığını söylemek mümkündür (Göz, 2015: 106-108).

Aşım Cakıpbekov'un 'Sagin' Hikâyesi

'Sagin' hikâyesi yazarın 1961 yılında yayınladığı bir hikâye kitabında yer alır (<http://ruhesh.kg/2017/10/25/ajnura-kadyrmanbetova-altymyshynchylardyn-ajgashkasy/>, Erişim Tarihi: 15.06.2019). Bu çalışmada 'Sagin' hikâyesinin Orhan Söylemez ve Kemal Göz tarafından aktarılan ve Bengü yayınları tarafından 2009 yılında 2. baskısı yapılan 'Biz Babasız Büyüdük' adlı seçme hikâyeler kitabında yer alan metni kullanılmıştır.

Hikâye üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde hikâyenin kahramanı Sagın'ın, arkadaşı Borombay tarafından evlenmek konusunda isteksiz olmakla eleştirildiği sahne ile başlar. Bu eleştiriye cevap vermekte zorlanan Sagın, odasına kapanıp öğrencilik yıllarında yakınlık duyduğu Şayım isimli bir kızla yaşadıklarını geçmişe dönerek hatırlar. Yine bu bölümde iki yıldır öğretmenlik yaptığını öğrendiğimiz kahramanın en az iki yıl öncesinde başından geçenlere göre arkadaşının ayarladığı bir kız arkadaş adayı ile sinemaya gidişleri fakat sonrasındaki buluşmadan önce kızın ona bir mektupla veda edişinden söz edilir. Bölümün sonunda kahraman kendi kendisiyle hesaplaşırken görülür. Bu hesaplaşmadan kaçmak için sıklıkla kullandığı bir yöntem olan günlük yazmaya karar verir. Fakat bunu da istemez ve günlüğünün ilk sayfasını açarak yazdıklarını okumaya başlar. Burada ve hikâyenin sonunda günlük için kullandığı tarihlerden hareketle hikâyenin gerçekleşme zamanının 1960 yılının Mayıs ve Ağustos ayları arasındaki üç aylık süre olduğu söylenebilir.

İkinci bölüm birinci bölümün kaldığı yerden devam eder. Bu bölümde okuyucu da kahramanla birlikte günlükleri okur. İlk bölümde kullanılan hâkim anlatıcı bu bölümde yerini kahraman anlatıcıya bırakır. Yazar okuru, kahramanın duygu ve düşünceleriyle bizzat muhatap etmek ister. Bu bölümdeki ilk günlük hikâyenin gerçekleşme zamanından iki yıl öncesine, kahramanın okuldan yeni mezun olduğu tarihlere aittir. Üniversiteden mezun olan Sagın kendi köyüne öğretmen olarak dönerken yaşadığı mutluluğu, heyecanı okura birinci ağızdan aktarır.

Kendisi, köyü, aile kurma ve hayatla ilgili düşüncelerini de bu bölümün 10 Ağustos 1958 tarihli ilk günlük kısmında anlatır. 10 Kasım 1958 tarihli günlükte okul arkadaşlarına duyduğu özlem ve köyündeki kızların köy çeşmesinde kendisine yaptıkları sözün gerçek anlamıyla sulu şakayı aktarır. 10 Şubat 1959 tarihli günlükte yalnızlık derdi, aşk arayışı ile 10. sınıf öğrencisi olan ve hikâyenin sonunda da kendisinden söz edilen Rapiya'ya duyduğu gönül yakınlığından söz eder. Sagın Sadırov; 10 Mayıs, 10 Ağustos 10 Kasım 1959 tarihli günlüklerde arkadaşı Borombay'la şiir yazmak ile aile kurmak konusundaki tartışmalarını, çalışmak ve yaşamak konusundaki fikir ayrılıklarını, köyden kurtulmak umuduyla üniversiteyi okuduğu şehre dönüp iş arayışını, köye tekrar dönüşünü, köyde öğrencisi Azimkul'un kendi evine kendisinin yapışını anlatır. 10 Şubat 1960 tarihli günlük de ise Azimkul'un evlenmesinden ve oturduğu odanın penceresinden gizlice izlediği bu yeni evliliğin sıcak bir aile ortamına dönüşmesinden bir iç burukluğu ile bahseder. Bu son günlükten sonra araya giren hâkim anlatıcı, onun perişan ruh durumunu tasvir eder. Bu bölüm Sagın'ın diğer insanlar gibi olamamaktan duyduğu acı ve pişmanlık ifadeleri ile biter.

Hikâyenin üçüncü bölümünde Sagın'ın yaz tatilinde Borombay'ın ısrarıyla komşu Baykayır köyünde Ökô'nün evini yapmakta ona yardım etmeye razı oluşu ve 'entelektüellikten işçiliğe geçişi' anlatılır. Bu iş sırasında daha önce öğrencisi olan ve artık üniversitede okuyan Rapiya ile yeniden karşılaşır. Başlarda kızdan utanıp kaçan Sagın daha sonra kıza yeniden yakınlık duyar. Hikâye 10 Ağustos 1960 tarihli bir günlük yazısı ile biter. Bu günlükte Sagın, evlenmek için yeniden umutlanışına karşılık tereddütlerinin de devam edişini anlatır okura.

Hikâyede anlatılan kahramanla yazarın biyografisi arasında ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Hikâyede 1960 tarihi itibarıyla yirmi beş yaşına giren Sagın gibi o tarihte Cakıpbekov'da aynı yaşıdadır. Üniversitede okudukları dönem, mezun oldukları tarih, yatılı okumaları, yazıyla uğraşmaları ve doğdukları köyde öğretmenlik yapmış olmaları gibi pek çok müşterek yanları vardır. Hikâyenin büyük bölümünde günlük türünün imkânlarından faydalanarak birinci ağızdan konuşan yazar, bir başkasından değil kendisinden söz eder gibidir. Eserin etkili olmasını sağlayan yanlardan biri de bu samimî anlatım şeklidir.

'Sagin' Hikâyesinde Sovyet Eğitimi Kaynaklı Bir Ötekileşme Sorunu

Hikâyede ötekileşme sorununa Sovyet eğitiminin kaynaklık ettiği iddiasını besleyen en temel argümanlar kahramanın tenkit edilen kişilik problemlerinin temelinde eğitim hayatının bulunması ve ikinci bölümün başındaki 10 Ağustos 1958 tarihli günlük metninin girişidir. Bu günlükte kahraman; köydeki hayatını 'çekingen, ufku köyün sınırlarından dışarıya çıkamayan' olarak niteler ve bilimin beşiği üniversitede beş yıl yatılı olarak okumaya gitmesini ufkunun açılması, yani değişim için bir milat sayar (Cakıpbekov, 2009: 82). Hikâyenin gerçekleşme zamanı, yayın tarihi ve anlattığı coğrafyadan hareketle de kahramanın köyündeki hayat anlayışını değiştiren bu eğitimin Sovyet ideolojisini içeren bir eğitim olduğu tespitini yapmak mümkündür.

Yazarın bu eseri yayınladığı tarihte eskisine nazaran güç kaybetmiş olsa da Sovyet ideolojisinin etkisini sürdürdüğü dikkate alınırsa anlattığı kahramanda bir tabiat hâlini alan ötekileşme duygusunun sebeplerini açıktan işaret edemeyeceği görülebilir. Bunun yerine durum, olay, söz ve kahraman tavrında şekillendirilen detaylardan hareketle dolaylı bir açıklama yapar. Buna göre eserde örtük bir biçimde ele alınan ötekileşme sorununun ortaya çıkardığı özellikle kişisel problem başlıklarından hareketle bir çözümleme yapılabilir.

'Başka'ya Dönüşme

Ötekileşme daha önce de söylendiği üzere maruz kalınan bir süreçtir. Bu maruz kalma kimi zaman bir tercih olabileceği gibi çoğu zaman bilinçsizce gerçekleşir. Ötekileşme sürecine maruz kalanların geldikleri son nokta ait oldukları doğal bütüne, hatta kendi fitratlarına kıyasla 'başka' bir şeye dönüşme durumudur.

Hikâye kahramanı Sagın, köyüne öğretmen olarak geldiği ilk dönemi anlattığı günlükten anlaşılacağı üzere aile veya akrabası bulunmayan hayata ve topluma karşı savunmasız bir kişidir (Cakıpbekov, 2009: 82-83). İnsanın; toplumun kültür birikimiyle ortaklık kurması kadar, kendi özgün kişiliğini geliştirmesi de öncelikle aile ve akraba içerisinde mümkündür. Bu örnek toplumsal alan genele ait değerlerin pratiğinin yapıldığı, özgün hususiyetlerin tecrübe edilip kimliğe dönüştürüldüğü bir tür laboratuvardır. Burada kişi, yetkin bir birey oluncaya kadar olası hatalarından kaynaklanacak hasarlara karşı ailesi ve akrabaları tarafından korunur. Bu güven hissi sebebiyle olası ötekileştirme çabalarına karşı dirençli bir karakter kazanır.

Ailesi ve akrabası olmayan Sagın, muhtemel bir ötekileştirme süreci için ideal bir adaydır. Yazar, hikâyede bu hususu özellikle kayda geçer. Nitekim Sovyet eğitimine maruz kaldığı beş yılın sonunda hem çevresi hem de kendisi için şu tespiti yapar: *"Her şey benim için yeni; kısacası yaşadığım yer, çevrem... Bütün bunların arasında ben de değiştim, yeni birisi gibi oldum."* (Cakıpbekov, 2009: 83) Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere kahraman doğduğu, büyüdüğü köyünün tarihini adeta yok sayar. Zira kahramanın 'yeni' ifadesi 'eski' olandan hareketle geliştirilmiş güncel bir durumu karşılamak için değil, eski ile tüm bağlarını koparıp kendini baştan inşa eden bir durumu ifade etmek için kullanılır.

Sagın, kendisini yenileyen Sovyet eğitim sürecinin içeriğine dair bir şey anlatmamakla beraber şekline dönük şunları söyler:

"Okumak çok zor, bakın biz günde sekiz saat derse giriyoruz, daha sonra kendi kendimize seminer derslerine hazırlanıyoruz; durmadan çalışyorsun, çalışyorsun, ...Sonra artık o hale geliyorsun ki harfler kâğıttan kalkıyor, gözün bozuluyor. Biliyor musun, böyle zamanlarda müthiş bir bıkkınlık geliyor insana." (Cakıpbekov, 2009: 76)

Yazar hikâye boyunca, idealist biri olan Sagın'ı bile bıktıracak kadar yoğun olan bu eğitim sürecinin eziyetini meşru ve katlanılır kılacak bir içerik ya da amaç detayı paylaşmaz. Buna karşılık Sagın'ın bu süreçte bir süre sonra sağlığını ve şuurunu kaybettiğine dair net bir bilgi verilmektedir. Böylece bir tür beyin yıkama ve şuur yıkımı sürecine tabi tutularak içerisinde doğduğu, büyüdüğü ortama ve kültüre yabancılaştırılan Sagın, köyüne dönüp oradaki ortamda bir müddet kalınca sadece topluma ve çevreye değil kendisine de yabancılaştığını fark eder: *"Ben kimim, dedi Sagın, damdan gözünü alamayarak kendi kendine fısıldayıp; Bu hayatta ben hangi işi bitirdim?.."* (Cakıpbekov, 2009: 81)

Hikâyenin sorunlu karakteri kahramanıdır. Yazar tüm hikâye boyunca düşünüş, davranış ve inanış bakımından ironik bir tavırla kendisi üzerinden eleştirdiği kahramanının toplumuna ne denli yabancılaştığını onun şu ifadeleri ile ortaya koyar: *"Bunlar cahil insanlar, her zaman bunlara karşı affedici olmak lazım. Gelecek denilen şey bunların kafasında hiçbir şey ifade etmiyor, zaten o sözün manasına da akılları yetmiyor."* (Cakıpbekov, 2009: 84) Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Sagın'ın boşalan tarih bilincinin yerine ideolojinin gelecek tasavvuru yerleştirilmiştir. Kendi hayatını idare etme konusunda ciddi sorunlar yaşayan kahramanın, yine

ideolojinin var ettiği bir yapı olan 'kolhoz'da çalışan arkadaşı Borombay ve diğer köylüleri bu derece fütursuzca aşağılaması okuyucuda acımakla karışık bir gülme hissi uyandırmaktadır.

Kendisini biraz tanıyan herkesin 'uyuşuk' olarak nitelediği bu kahramanın toplumunu aşağılamasına sebep olan özgüven duygusu okumuş olmaktan yani eğitilmiş olmaktan gelir. Arkadaşı vasıtasıyla tanıştığı kızın sınavı kazanamadığı için üniversiteye gidememiş olmasını 'kötü olmuş' diyerek değerlendiren Sagın, arkadaşlarının ve tüm köylülerin cehaletini eğitim almamış olmalarına bağlar. Onlardan farklı olarak kendisinin gelecekte çok büyük bir amaca hizmet etmek için hazırlandığını düşünür (Cakıpbekov, 2009: 92). Kahramanın toplumuna yabancılaşp ötekileşmesinde ideolojik eğitimin etkisini ifşa eden bir başka sahne ise köyden şehre kaçan ve yeniden şehirde yaşamaya heveslenen Sagın'a üniversitedeki hocasının tavsiyeleridir: "...köyde çalışman daha iyi. Şehirde sen olmadan da yeni kadrolar çok. Ama köy yerine yeni metodları, yeni fikirleri sizler götüreceksiniz, öyle değil mi?" (Cakıpbekov, 2009: 98). Tamamıyla ideolojik referanslar içeren bu tavsiyelerde Sagın, köyün ideolojik eksende değiştirilmesi için hazırlanmış biridir. Ama yazarın okurun anlayışına bıraktığı ideoloji eleştiri yine bu noktalarda gizlidir. Zira ideolojinin bel bağladığı ve üniversite eğitimiyle halkı istendik biçimde değiştirmesi için hazırladığı kahramanın içler acısı durumu Sovyet ideolojisi hakkında da kuvvetli bir fikir vermektedir.

Hikâyede kahraman ve yazar arasında biyografik anlamda ciddi bir benzerliğin olmasından hareketle yazarın yabancılaşma noktasında kendisine dönük de bir özeleştiriye bulunduğu söylenebilir. Nitekim kendisiyle aynı köyden olan Cengiz Aytmatov'un eserlerini Kırgızcaya çevirme sürecinde yaşadıklarını anlatırken hikâyedeki Sagın kahramanının akla gelmemesi imkânsızdır:

"Önceleri kendisinin bizzat Kırgızca yazdığı 'Cemile', 'Yüz Yüze', 'Birinci Muallim' ve 'Samançının Yolu' vb. adlı eserleri defalarca gece gündüz okudum. Benim için en önemlisi bir şekilde Aytmatov'un üslubunu yakalamaktı. Bu kitapları okurken beni hayretler içerisinde bırakan bir şeyin daha farkına vardım. Her bir kahramanın karakteri bizim Şeker köyündeki ihtiyar neneleri, genç kızları, delikanlıları anlatıyordu. Ben ise üniversitede okuyorum, yüksek tahsilli insan olacağım diye dilimizin kendi yöremize has özelliklerini unuttuğumu fark ettim." (Göz, 2004: 117)

Şehirli Tutum (Züppe Tavrı)

Köyde, kendine has değerlerle büyüyen Sagın, beş yıllık üniversite eğitimini şehirde alır. Köyde pratiğin ve ihtiyacın belirlediği kıymetlere karşılık; şehirde daha çok şekle dönük, soyut kavramlardan müteşekkil bir değer ve davranış sistemi vardır. Çünkü şehir, yeni değerlerin kaynağı olan moderniteyi temsil eder. Eserde net bir biçimde köy ve şehir çatışması görmek mümkündür.

"Köyde yaşamak benim için gerçekten çok zormuş. (...) Gelip hayatın kaynağı şehirde yeniden yaşamaya başlaman ne kadar güzel! Nereye bakarsan bak, her zaman için bir hareketlilik var; sokaklar bir ırmak gibi akıp giden insan kalabalığı." (Cakıpbekov, 2009: 96-97).

Hikâyede geniş mekân olarak kullanılan köy, kahramanın doğduğu ve yaklaşık on sekiz yıl boyunca yaşadığı yerdir. Mekânlar insanların davranış, düşünüş ve yaşayış biçimlerini

derinden etkileyen bir hususiyete sahiptir. Sosyal bir varlık olan insan, ihtiyaçlarını mekânın imkânları ile karşılarken tecrübe, iletişim ve inançların da katkısıyla birtakım değerler üretir. Toplumun henüz bireylere bölünmediği en eski yerleşim merkezlerinden biri olan köy; yerleşik düzeni, geleneği temsil eder. Köy hikâyede de Sagın'ın geçmiştir:

“Selam sana benim güzel köyüm. Ne zamandan beri beklediğin oğlun geldi, onu bağrına bas, kabul et. (...) İşte artık doğduğum, büyüdüğüm yerlerdeyim. Köy muhteşem, temiz hava, serinletici hafif bir rüzgar, her yerden güzel çiçek kokularının geldiği o güzelim ilkbahar...” (Cakıpbekov, 2009: 82)

Alıntılanan satırlardan da anlaşılacağı üzere Sagın, kendisini köyün oğlu olarak görür. Fakat köy Sagın için ferah güzel olmakla birlikte sınırlıdır, ona yetmez. O, köyünün kendisini kabul etmesini isterken esasında köyden kendisine itaat etmesini bekler. Köy kendisine tabi olsun ve onun değiştiği istikamette değişsin ister.

“Önceki çekingen, ufku köyün sınırlarından dışarıya çıkamayan Sagın'ın değil, başkentte, bilimin beşiği üniversitede beş yıl okuyarak gözü açılan Sagın'ın geldi!.. Öylesine gelmedi, geleceğe dair büyük maksatlarla, önemli planlarla, pırıl pırıl parlayan dileklerle geldi!..” (Cakıpbekov, 2009: 82)

Köye karşılık şehir, bireyin öne çıktığı modern dünyanın sembolüdür. Eğitim eliyle egosu tahrik edilen fertler için geçmiş, anlamsız ve değiştirilmesi gereken bir dolu yanlışlıklar içerir. Fakat bu yeni insan tipi çözüm önerileri ve yapması gerekenler konusunda tam anlamıyla bir şaşkınlık ve tereddüt içerisinde.

“Ne olduğunu tam olarak kestiremesem de sanki bu ömrün önünde böyle işlerde çalışmaktan daha büyük bir maksadın olduğunu sezer gibi oluyordum. Kendimi bu büyük maksadı bekliyor, onu yerine getirmek için hazırlanıyor olarak görürdüm. Bu büyük maksadın ne olduğunu bütün kış düşünmeme rağmen bulamadım.” (Cakıpbekov, 2009: 92)

Yazar, yaşayışını ve gelişimini bir düzen içerisinde verdiği köy insanına karşılık merkez kahramanı Sagın'ın hayatının her bakımdan savruk, esastan yoksun olduğunu göstermek ister. Hikâyede laytmotif olarak kullanılan ‘canserek’, ‘arancan’ ve ‘uyuşuk’ sıfatları edebî eserlerde modern hayatla birlikte ortaya çıkan ‘züppe’ tipine işaret eder (Ünaldı, 2011: 38).

Sagın'ın gelecekle ilgili özgün planları yoktur, o sadece planları olması gerektiğine inanır. Zira eğitim hayatında teorik olarak öğrendiği idealleri taklit etmekten fazlasını yapamayan, üstelik taklit ettiği modelleri de kendi toplumundan değil dışarıdan alan kompleksli, görünüşüne düşkün uyumsuz bir kişiliktir.

“Ne zaman dışarı çıksam başlıyorlar gülmeye. Ya da onların çalıştıkları yerlere gitmeyi benim canım istemiyor. (Güzel elbiseler giyerek uzaktan kendilerini seyredenleri nedense pek sevmiyorlar; hem işin gücün olmadığı halde oralarda dolaşıp tozun toprağın içine batmayı da zaten insan istemiyor.)” (Cakıpbekov, 2009: 85)

Şehirli ve züppe tavrı sebebiyle iletişim sorunu da yaşayan Sagın'ın sığındığı iki şey vardır: şiir yazmak ve yalnızlık. Şiir ve yalnızlık onu realiteden koparır ve hayal dünyasına taşır. Esasen kendisini şehre bağlayan ve egosunu tahrik eden şeylerden biri de şiir yazma tutkusudur. Bu tutku sayesinde ünlü biri olduğuna, yine bu tutku ile hayatını düzene koyabileceğine inanır. Eserden anlaşıldığı kadarıyla Sagın buna inandırılan ne ilk ne de son kişidir. *“Ben kendimi*

edebiyat dünyasında ismi duyulmuş, ünlü bir kalem olarak görüyordum, oysaki hiç kimse beni tanımıyormuş. Bu benim için hem hayret verici hem de çok üzücüydü.” (Cakıpbekov, 2009: 100)

Tembellik

Cakıpbekov, Sovyet eğitiminin ötekileştirme sürecindeki en büyük sorunun ‘emek’ ve ‘işçi’ kavramını kutsallaştıran bu ideolojinin tembel hayalperestler yetiştirmesi olduğuna işaret eder. Bu tipler teoriye o kadar kendilerini kaptırmışlardır ki “*kalbin sadece kan pompalamak için atmadığını, duyguları da idare ettiğini kitaplardan*” bilirler (Cakıpbekov, 2009: 79). Hayatı tecrübe etmeden dahası eğitim işini diğer tüm işlerden daha mukaddes kabul ederek yetişirler. Sagın sınavı kazanamadığı için üniversiteye gidemeyen Şayım’a acır ve onun için üzüldür (Cakıpbekov, 2009: 76).

Yine ihtiyaçlarını çalışarak temin eden köylüleri için: “*Hiçbir zaman bitmeyecek, onları bir yerlere alıp götürmeyecek bu ağır ve boş işleriyle bir gün ihtiyarlayıp gidecek zavallılar. Zavallı ömür, böyle boş işlerde eriyip gidiyor. Ne kadar acı kaderleri var bunların?*” (Cakıpbekov, 2009: 92) şeklinde düşünür.

Hikâyede Sagın’ın tembelliğine karşılık Borombay ve Azimkul’un çalışkanlığı bir çatışma halinde verilir. Sagın, başlarda kendisi dışındaki herkesin ona çok yabancı gelen bir azimle çalışmasını çocuklarının ve ailenin rahatını temin etme çabası ile açıklar. Ailesi ve çocuğu olmadığı ve bir köylü değil öğretmen olduğu için kendisinin onlar gibi olmaması gerektiğini düşünür. “*Bunlar gibi olamam elbet, bunların hayattan beklentileri bambaşka. Beni onların beklentileri sarmıyor bile. Benim olacak olduğum yer başka olmalı bu hayatta. Bunu seziyorum. (...) Her şey bir tarafa, tamam, köyde yaşıyorum, ama köylü değilim.*” (Cakıpbekov, 2009: 95)

Sagın’ın aldığı eğitim anlayışına göre öğretmen gibi aydın birinin köylüler gibi çalışması alay konusu olacak bir çarpıklık ve öğrencilerin nazarında itibar kaybına sebep olacak bir hatadır. Öğretmenin bir başkasının yanında beden gücü gerektiren bir işte çalışması sadece kendisi adına değil halk adına da ayıplanması gereken bir durumdur (Cakıpbekov, 2009: 96).

Borombay ve Azimkul ise yazar tarafından bizzat Sagın’a anlattırılan çalışkanlığı ile öne çıkan iki kahramandır. Borombay kendi kendine yetebilen, kolhozda marangozluk yapma ve araba tamir etmenin dışında başkalarına da yardım eden biridir. Durmadan çalışan bu adam, kendi eliyle kafasına zarar vermek olarak nitelendirdiği içki içme gibi şeylerden de nefret eder (Cakıpbekov, 2009: 94).

Azimkul ise Sagın’ın son sınıf öğrencilerinden. Kendi evini kendisi yapan bu gencin azmi ile isminin yazar tarafından özellikle seçildiğini düşündürür. Sagın’ın bile imrenerek izlediği bu çalışma sürecinin sonunda Azimkul evini tamamlar, evlenir. Kendisi bir işe girer, karısı da kolhozda tütüne gider. Yazar, hayatın ve aşkın bir araya gelerek anlam kazandırdığı Azimkul ve karısının şirin evine hem hikâyenin girişinde hem de sonuna doğru çalışmanın somut bir sonucu olarak işaret eder.

Hikâyenin sonunda Sagın, ötekileşme sürecinden dönüş sayılabilecek birtakım davranışlar sergiler. Borombay ile birlikte yakın bir köyde ev yapma işinde çalışan hikâye kahramanı “*günlüğüne geçen yıllarda olsa hayatta aklına bile getiremeyeceği bir not düştü: Ben artık entelektüellikten işçiliğe geçiş yaptım.*” (Cakıpbekov, 2009: 107) Bu süreçle birlikte

yeniden hayata tutunan ve eski öğrencisi Rapiya ile evlenme hesapları yapan Sagin, köye ayak uydurmaya başlar.

SONUÇ

Türkistan coğrafyasında hem Çarlık hem de Sovyet Rusya döneminde eğitim faaliyetlerini kullanarak insanların kendi toplum ve kültürlerine ötekileştirildiği bilinen bir gerçektir. Bu coğrafyanın önemli bir parçası olan Kırgızlar da bu ötekileştirme sürecine maruz kalır. Böylelikle kurulan sömürü düzenine itiraz eden insan sayısını azaltmak, dahası bu itirazlara bizzat o halkın içinden cevaplar üretecek ötekileştirilmiş yerli bireyler yetiştirmek amaçlanır.

Aşım Cakıpbekov kendi hayatından da izler taşıyan ve oldukça iyi kurguladığı 'Sagin' isimli hikâyesinde, aldığı Sovyet eğitimi sebebiyle kendi toplumuna yabancılaşan bir kahramanı günlük türünün imkânlarını kullanarak yine kahramanın kendi ağzından anlatır. Her ne kadar hikâyenin merkezinde Sagin varsa da esasında bu hikâye Borombay ile Azimkul'un hikâyesidir.

Sagin evlilik, eğlenmek, çalışmak, düşünmek kısacası yaşamak bakımından doğduğu ve büyüdüğü köyün değerlerine başkentte aldığı eğitimin sonrasında yabancılaşır. Onun yabancılaştığı değerlerin neler olduğunu okuyucuya gösterenler ise Borombay ve Azimkul'dur. Sagin'ın kendi halkını aşağılayan tavrına, gösteriş ve taklitten ibaret entelektüelliğine ve tembelliğine karşılık bu iki isim halkın zekâsını, irfanını ve gayretini temsil eder.

KAYNAKLAR

- Bacaklı, Yılmaz. (2017). *Abay Kunanbayev'in Nasihatler Adlı Eserinde Toplumsal Eleştiri Aracı Olarak İroni*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C.6, S.2, s. 1137 – 1149.
- Cakıpbekov, Aşım. (2009). **Biz Babasız Büyüdük**. (Çev. Orhan Söylemez- Kemal Göz). Ankara: Bengü Yayınları. (2. Baskı)
- Göz, Kemal. (2004). *Aytmatov'un Gölgedeki Mütercimi*. Cengiz Aytmatov, Doğumunun 75. Yılı İçin Armağan, içinde, s.108-120. Bişkek: Kırgızistan - Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Göz, Kemal. (2015). *Kırgız Edebiyatında Sosyalist Realizmin Yeniden Yorumlanması Üzerine*. Gazi Türkiyat, S.17, s.99-112.
- Кадырманбетова, Айнура. (2017). Алтымышынчылардын «Айгашкасы». <http://ruhesh.kg/2017/10/25/ajnura-kadyrmanbetova-altymyshynchylardyn-ajgashkasy/>, Erişim Tarihi: 15.06.2019.
- Karabulut, Ferhat. (2009). *İktidar ve Meşrulaştırma Mücadelesinin Odağı Orta Asya: Sovyetlerin Dil ve Eğitim Politikaları*. Bilig, S.50, s.65-96.
- Korkmaz, Ramazan. (2016). **Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri**. İstanbul: Kesit yayınları (4. Baskı)
- Özgen, Nurcan. (2014). **Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında (1900-1950) Kırgız Edebiyatı Tarihi**. Ankara: TDK Yayınları. (1. Baskı)

- Söylemez, Orhan – AŞLAR, Halit. (2009). **Çağdaş Kırgız Hikâyeleri Antolojisi**. Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Somuncuoğlu, B. Tümen. (2006). **Türkistan'da Eğitim (1865-1917) ve Çarlık Rusya'sının Sosyo-Politik Açıdan Eğitime Yaklaşımı**. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara.
- Şengül, Abdullah. (2007). *Edebiyatta Ötekilik Meselesi ve Türk Edebiyatında 'Öteki'*. Karadeniz Araştırmaları Dergisi, S.15, s.97-116.
- Türkoğlu, İsmail. (2016). Stalin Döneminde Aydın Olmak, (Ed. A. Kara-Z. Yaman) Sovyet Tarih Yazımı ve Kazakistan Tarihinin Meseleleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı, içinde, s.205-209. İstanbul: TDBB Yayınları.
- Ünaldı, Halime. (2011). **Türk Romanı ve Yabancılaşma: Bir Edebiyat Sosyolojisi Denemesi**. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.